

तु म
च्या
पै
शा
चा

यो
ग्य
मो
ब
द
ला

रामकृष्ण गोपाळ सुगंधी
३०२ माराठवाडी रोड पुणे २

अर्थ

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति । — कौटिल्य अर्थशास्त्र
संपादक—प्रो. वा. गो. काळे ★ सहसंपादक—श्री. वा. काळे

वर्ष ११

पुणे, बुधवार तारीख २५ जुलै १९४५

अंक ३०

— : साठे बिस्किटे : —

ऑरेंज व श्रूसबरी

आतां स्थानिक ग्राहकांस अल्प प्रमाणांत मिळूं लागलीं. युद्धसमाप्तीचा काळ जवळ येत जाईल, तस-
तशीं परगांवचे ग्राहकांसहि हळू हळू मिळूं शकतील.

—साठे बिस्किट कं., पुणे २

संस्थापक :
कै. नानासाहेब सरपोतदार

पूना गेस्ट हाऊस

टेलिफोन
नं. ७७९

तयार कपड्यांचे
व्यापारी

महिंद्रकर ब्रदर्स

गिरगांव, मुंबई नं. ४
व बुधवार चौक, पुणे.

EVERYTHING IN RUBBER GOODS

- Hospital Requirements ● Cab Tyres
- Mechanical Rubber Goods ● Rubber Gloves
- Rubber Rollers for Textile Mills
- Ebonite Sheets & Rods etc.

The Western India Manufacturers' Agency, Ltd.,
Sir Vithaldas Chambers, 16 Apollo Street, Fort, Bombay
Tel. 32408 [Telegrams : "Artileather"

व्ही. पी. बेडेकर
आणि सन्स लि.
मुंबई.
मसाल्याचे.
व्यापारी
पुणे एजंट—
द. ना. हेजीब

डोंगरे
याच्या
बालामृतानं
अशक्त मुले
सशक्त होतात.

नोगीचे
डोंगर
छाप
शुद्ध निलगिरी तेल.

नोगी आणि कं. मुंबई ४

विविध माहिती

उच्च सहकारी शिक्षणाची शाळा

सहकाराच्या उच्च शिक्षणासाठी मुंबई येथे प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूट तिच्या जागेत एक शाळा चालविणार आहे. ६ ऑगस्ट ते ३१ ऑक्टोबर व १२ नोव्हेंबर ते ३१ मार्च अशा दोन अधिवेशनांत अभ्यासक्रम संपादण्यांत येईल. एप्रिलमध्ये सहकारी डिप्लोमा परीक्षा घेण्यांत येईल. विश्वविद्यालयाची किमान मॅट्रिक परीक्षा तरी उमेदवाराची उत्तीर्ण झालेली असली पाहिजे. प्रमुख सहकारी कार्यकर्ते व कॉलेजांतील प्राध्यापक ह्यांची शाळेत व्याख्याने होतील. फी, वेळापत्रक, इत्यादींबाबत तपशीलवार माहितीकरिता इन्स्टिट्यूटचे ऑननरी सेक्रेटरी श्री. वैकुंठराय मेहता ह्यांस (९, बेकहाऊस लेन, मुंबई) लिहावे.

नागपूर येथे स्टॉक एक्सचेंज

मुंबई, कलकत्ता, वगैरे ठिकाणच्या स्टॉक एक्सचेंजचे घर्तीर नागपूर येथे स्टॉक एक्सचेंज स्थापन होत असून त्यांच्या कामास लवकरच प्रारंभ होईल असे समजते. अशा रीतीने नागपूर शहराने पुण्यावर आघाडी मारली आहे.

खोल पाण्यांत वेल्डिंगचे काम

रत्नागिरी जिखांतील सेड तालुक्यामधील रामचंद्र अनंत काळे हा २१ वर्षांचा तरुण सध्या इंग्लंडमध्ये खोल पाण्यांत जाऊन वेल्डिंग करण्याचे काम शिकत आहे. त्याचे शिक्षण पूर्ण झाले, म्हणजे नाडुरुस्त आगबोट्यांच्या दुरुस्तीचे काम पाण्यांत खोल जाऊन तो करू शकेल.

हिंदी सैनिकांची हानी

२८ फेब्रुवारी, १९४५ अखेर एकूण १,४९,२२५ हिंदी सैनिक कामास आले. १५,२९१ मरण पावले; ५०७०५ जखमी झाले; १०३७१ बेपत्ता आहेत, ५१,८०२ युद्धकैदी बनले व २१,०५६ युद्धकैदी असावेत असा अंदाज आहे. मलायामध्ये सर्वांत जास्त सैनिक गमावले. त्याचे साली ब्रह्मदेश, इटली, उत्तर आफ्रिका ही युद्धक्षेत्रे येतात.

सहकारी पतपेढ्यांचे कार्य दाखाविणारा बोलपट

इन्फर्मेशन फिल्मस ऑफ इंडियाने १९४४ साली शेतीविषयक सात लघुपट तयार केले, ते पुष्कळच लोकप्रिय झाले. चालू वर्षीहि असेच आणखी लघुपट तयार करण्यांत येतील. सहकारी पतपेढ्यांचे कार्य व त्यांपासून होण्याजोगे फायदे ह्यांचे वर्णन करणारा एक लघुपट लवकरच बाहेर पडेल. शेतकऱ्यांचा दिनक्रम व त्याच्या अडचणी आणि त्याच्या मनरंजनाचे प्रकार वगैरे दुसऱ्या एका लघुपटांत पहावयास मिळतील.

WANTED

Agents to represent Sun Life Assurance Co., of Canada at Ahmednagar, Bijapur, East and West Khandesh, Nasik and Sholapur. Excellent opportunities for capable and successful men. Remuneration purely commission. Apply to :—Mr. P. V. LAD, Unit Organiser, Sun Life of Canada, Poona 2.

कानडाच्या गंधाची खरेदी

हिंदुस्थान सरकारने कानडाकडून १९४५ अखेरपर्यंत दरमहा १,००,००० टन गहू आयात करण्याचे मान्य केले आहे.

६ वा 'HOUSE-FULL' आठवडा !

एका क्रांतिकारक तरुणीची अद्भुतरम्य आणि अपूर्व प्रीति-कथा

दिग्दर्शक : नजम नकवी

प्रमुख भूमिका :

गीता निझामी

कुसूम देशपांडे, जयराज, डेविड वगैरे

श्रीकृष्ण-पुणे

रोज ३, ६॥ व १० वाजतां

येत्या गणपति उत्सवांत

रोख रुपये १०० ची बक्षिसे मिळवा

— फक्त शाळेतील मुला-मुलींसाठी —

फडके प्राॅडक्टस् मुंबई या गृहउद्योगमंदिराचे विद्यमाने येत्या गणेशोत्सवांत मुंबई, पुणे, महाराष्ट्रांत ठिकठिकाणी प्रचारार्थ झंबो, जिंठो, सॅडो, खाजाव या भाषुनिक. पौष्टिक सात्विक आरोग्यवर्धक खाद्यपदार्थांचे प्रचारासाठी कंपनीचे खोल भेजट हरीभाऊ भंडारे खाजाव डेपो, १४८८ शुक्रवार, गाढीखाना पुणे यांनी २० वर्षांचे आंतील शाळेतील मुला-मुलींना "खाजावचे गाणे" रचून व गाऊन दाखविण्याबद्दल १०० रुपयांची रोख बक्षिसे ठेवली आहेत. तरी या गणेशाच्या चढाओढीत भाग घेणाऱ्यांनी हरीभाऊ भंडारे यांचेकडे नावे नोंदवावीत. मेळेवाल्यांनाहि या संधीचा फायदा घेता येतील. आतांपासून रचावयस लागू. तयारी करा. ही संधी पुन्हा येणार नाही.

फडके प्राॅडक्टस् मुंबई

झंबो-जिंठो-सॅडो-खाजाव

खोल भेजट-हरीभाऊ भंडारे पुणे.

एजन्सीसाठी समक्ष भेटावे.

अर्थ

वा. व. रू. (ट. स. माफ.) किरकोळ अं. २ आणे.

सहकारी नियोजनांत इन्स्टिट्यूटचें स्थान

हिंदुस्थानच्या आर्थिक घटनेत उन्नतीच्या दृष्टीने आवश्यक असलेले पुनर्रचनात्मक फेरबदल कसे घडवून आणावे ह्या विषयांच्या योजना आखल्या गेल्या आहेत आणि आखल्या जात आहेत हें आतां सर्वश्रुतच आहे. देशाच्या आर्थिक घटनेच्या अंगोपांगांचाहि विचार स्वतंत्रपणानें आणि तपशीलवार रीतीने चालला आहे. मोठमोठाले धंदे व कारखाने ह्यांची स्थापना व विस्तार, शेतीची सुधारणा, व्यापाराची अधिक कार्यक्षम व्यवस्था इत्यादि प्रश्नांची चौकशी व चर्चा झाली आहे. मोठे भांडवलवाले व कारखानदार इंग्लंड व अमेरिका ह्या देशांत जाऊन स्वतःच्या औद्योगीकरणाच्या योजनांस लागणारी यंत्रसामुग्री व तज्ञ सहाय्यार मिळवण्याच्या प्रयत्नांत आहेत. प्रांतिक सरकारांनी त्यांच्या कक्षेंत येणाऱ्या शेती, पाणीपुरवठा, शिक्षणप्रसार, आरोग्यसुधारणा, रस्त्यांचा विस्तार इत्यादि बाबतींतल्या युद्धोत्तर कार्याच्या योजना आखल्या आहेत. सहकारी संघटनेचें ध्येय व पद्धति ह्यांचें वैशिष्ट्य व उपयुक्तता लक्षांत घेऊन चाळीस वर्षांमार्गे हिंदुस्थान सरकारने तिचें बीजारोपण केलें आणि तिला खास उत्तेजन देण्याचें धोरण अंगिकारलें. सांपत्तिक व शैक्षणिक दृष्ट्या मागसलेला शेतकरी वर्ग स्वावलंबन व संघशक्ती ह्यांच्या सहाय्याने कार्यक्षम होईल आणि आधुनिक जीवन-कलहांत तग घरू शकेल ह्या विश्वासानें सरकारने आजवर सहकारी संस्थांस उत्तेजन व मदत ही दिलेली आहेत. ह्या सरकारी प्रयत्नांस अपेक्षेप्रमाणें यश प्राप्त न होण्याची कारणे शोधून काढण्यांत आली असून सुधारणेच्या उपायांचा अवलंब केला जात आहे. युद्धोत्तर पुनर्रचनेत सहकारी संघटनेस महत्त्वाचें स्थान देण्यांत आलें पाहिजे ही गोष्ट सर्वमान्य झाली आहे आणि ह्या कारणानें ह्या विषयाचा विचार एका अखिल भारतीय सहकारी समितीवर सोपवण्यांत आला आहे. ही समिति आपला रिपोर्ट तयार करण्यांत गुंतली असल्याने सहकारी संघटनेच्या लोकशाही स्वरूपाच्या विशिष्ट अंगाकडे तिचें लक्ष वेधणें अगत्याचें आहे.

युद्धोत्तर आर्थिक पुनर्रचनेच्या संबंधांत हिंदुस्थान सरकारचें म्हणून जें धोरण स्थूल मानानें प्रसिद्ध झालें आहे त्यांत सरकारी मालकीचे व त्याच्या व्यवस्थेखालील धंदे आणि फायद्याच्या इच्छेनें पैसेवाल्या व्यक्ती व त्यांचे गट ह्यांनी चालवावयाचे धंदे असें द्विविध निर्माण करण्यांत आलें आहे. परस्पर हित साधण्याच्या बुद्धीनें द्रव्यहीन लोकांनी संघशक्तीनें चालविलेले सहकारी उद्योगधंदे ह्यांस ह्या दोन वर्गांच्या जोडीस बसवले पाहिजे. सरकारने स्वतःच्या हातीं घेतलेल्या धंद्यांत व्यक्तिगत नफेबाजीचा प्रश्नच उद्भवत नाही. व्यक्तिगत नफ्याच्या बुद्धीनें चालवल्या जाणाऱ्या अनेक स्वदेशी धंद्यांस हिंदी सरकारने जकातीचें सहाय दिलें आहे आणि जनतेनें त्यांचेसाठी स्वार्थत्याग केलेला आहे. युद्धोत्तर औद्योगीकरणांत भांडवलवाल्या कारखानदारांस सरकारी साहाय्य हवें आहे,

आणि तें सरकार देईल. सहकारी पद्धतीच्या संस्थांस हें सरकारी सहाय्य मागण्याचा व मिळवण्याचा किती तरी पटींनीं अधिक हक्क आहे हें ओघानें प्राप्त होतें आणि तें आजपर्यंतच्या सरकारच्याच धोरणास घरून आहे. परंतु ह्या सहाय्याबरोबर सरकारी नियंत्रण आलेंच पाहिजे असें बहुतेक सरकारी अधिकाऱ्यांचें मत असतें. ह्या कारणानें हिंदुस्थानांतील सहकारी संस्थांस इतर देशांतील तसल्या संस्थांसारखें स्वातंत्र्य नाही आणि त्यांस लोकशाहीची बैठक नाही. वास्तविक पहातां स्थानिक स्वराज्य संस्था, स्वतंत्र शिक्षण संस्था, स्वतंत्र विश्वविद्यालये वगैरेस सरकार प्रॅट्स देतें व धंद्यांस संरक्षण देतें. त्याप्रमाणेंच सहकारी संस्थांस सरकारचें द्रव्यसहाय्य मिळालें पाहिजे आणि त्यांच्या अंतर्गत व्यवस्थेची जबाबदारी त्यांचेवरच टाकली पाहिजे.

हिंदी सहकारी संघटन स्वतंत्र होऊन सर्वस्वी स्वतःच्या पायावर उभे रहाण्याची त्याची तयारी व्हावी, हा सरकारचा मूळ हेतु होता आणि सहकारी इन्स्टिट्यूट किंवा युनिअन्स ह्यांनी आपल्या चळवळीचें धोरण ठरवावें, तिचा प्रसार करावा आणि तिचा सगळा कारभार जबाबदार रीतीनें हाकावा अशी अपेक्षा होती. परंतु आज ह्या प्रांतिक मध्यवर्ती संस्थांस सत्ता नाही, त्यांचा कार्यक्रम व्यापक नाही आणि त्यांचें अस्तित्व अनिश्चित आहे. ह्या कारणानें हिंदी सहकारी चळवळीत लोकशाही नाही, स्वराज्य नाही, स्वावलंबन नाही, एकसूत्रपणा नाही व जबाबदारीची भावना नाही. सहकारी संस्थांस सरकारी अधिकाऱ्यांच्या तंत्रानें चालवें लागतें आणि सर्व अंतिम सत्ता सहकारी सात्याच्या हातीं आहे. ह्या बाबतींत स्वतंत्र, संघटित, बलवान व पुरोगामी पाश्चात्य सहकारी चळवळीशीं मागसलेल्या हिंदी सहकारी संघटनेची तुलनाच होऊ शकत नाही आणि त्यांचें ध्येय पुढें ठेवून आम्हीं निघालों, पण त्याचेपासून कितीतरी अंतरावर अजून थबकून राहिलों आहों. सहकारी चळवळीचीं सगळीं सुत्रे हिंदुस्थानांत सरकारी सहकारी सात्याच्या हातांत आहेत. युद्धोत्तर पुनर्रचनेमध्ये तरी निदान ही वस्तुस्थिति इष्ट दिशेनें बदलली जाण्याची तरतूद केली जाणें अगत्याचें आहे. सहकारी नियोजन समितीनें ह्या संबंधांत विधायक सूचना करून प्रांतिक इन्स्टिट्यूटला सहकारी चळवळीची सरीखुरी प्रातिनिधिक, लोकसत्तात्मक व कार्यक्षम संस्था बनविण्याची व्यवस्था केली पाहिजे. असें करण्यास युद्धोत्तर पुनर्रचनेच्या कार्यक्रमानें उत्कृष्ट संधी दिली आहे आणि तिचा योग्य उपयोग करून घेतला जाईल अशी आम्हांस आशा आहे.

लंडनमध्ये सहकारी ग्रंथालय

लंडन को-ऑपरेटिव्ह सोसायटीच्या शिक्षण समितीनें स्वतःच्या जागेत एक ग्रंथसंग्रह आणि वाचनालय चालू केलें आहे. सभासद आणि वाचनेच्छू लोकांस ह्या संस्थेचा फायदा घेतां येतो. सहकारी संघटनेच्या ज्ञानाचा प्रसार करणें व त्यासंबंधांत संशोधनास उत्तेजन देणें, सामाजिक महत्त्वाच्या प्रश्नांवरील पुस्तकांचा पुरवठा करणें आणि लंडनमधील सहकारी चळवळीच्या इतिहासाचीं साधनें जमवणें हे ग्रंथालयाचे उद्देश निश्चित झाले आहेत. संस्था नवीनच असल्यानें संग्रहित पुस्तकांची संख्या मर्यादित आहे. अध्यक्ष आणि चिटणीस ह्यांनी त्याबाबतींत जनतेचें सहाय्य मागितलें आहे.

अमेरिकन चित्रपट निर्मात्यांनी दिलेला कर

अमेरिकेतील आठ प्रमुख चित्रपट निर्मात्यांनी १९४१ ते १९४४ ह्या चार वर्षांत सरकारास इन्कम व एक्सेस प्रॉफिट कर किती भरला ह्याचे आकडे खाली दिले आहेत.

(लक्ष डॉलर्सचे आकडे)

	१९४१	१९४२	१९४३	१९४४
कोलंबिया	१	१०	३९	४०
लुईज	३३	६०	१९४	२२९
मोनोग्रॅम	२	५	६	१२
पॅरमाउंट	१०	२०	१२९	२८९
आर. के. ओ.	५	७	६०	६०
ट्रेन्टिएथ सॅचरी-फॉक्स	२३	७८	२६०	२५१
युनिव्हर्सल	१७	४५	९९	८४
वॉर्नर	१६	८३	१३९	१३१

एकूण (लक्ष डॉलर्स) १०५ ३०३ ९२१ १,०८५

१९४१ साली कंपन्यांनी आपल्या एकूण जमा रकमेच्या ४% कर दिला; १९४४ साली हे प्रमाण १२% पडले. थिएटरवाल्यांनी सिनेमा तिकिटांवर करमणुकीचा कर भरला, त्याची रकम वरील हिशेबांत घेतलेली नाही. जपानशी चालू असलेले युद्ध संपेपर्यंत कर कमी होणार नाही, असे प्रेसिडेंट ट्रूमन ह्यांनी एका मुलाखतीत सांगितले.

ग्रेट ब्रिटन कोळसा आयात करणार काय ?

ग्रेट ब्रिटनमधील कोळशाच्या उत्पादनाचा प्रश्न दिवसानु-दिवस विकट होत चालला आहे. साणीत उपयोगात आणली जाणारी यंत्रसामुग्री जुनीपुराणी आहे, खाणी कामगारांचा तुटवडा आहे आणि दरमाणाशी उत्खननाचे प्रमाण कमी पडत आहे. जुन्या साणीतूनच कोळसा काढणे सध्या अपरिहार्य झाले आहे, आणि वयस्क कामगारांकडून काम करून घ्यावे लागत आहे. नवीन लोक कामास येत आहेत ते अत्यंत नाखुषीनेच. ग्रेट ब्रिटनला दरसाल किमान १९३ कोटी टन कोळसा लागतो, असा गेल्या पांच वर्षांचा अनुभव आहे, परंतु १९४५ साली उत्पादन १७३ कोटी टनांवर जाण्याची अपेक्षा नाही. युद्धापूर्वीची दहा वर्षे पाहिली, तर ग्रेट ब्रिटन दरसाल ३३ कोटी टन कोळसा निर्गत करित असे. एका वर्षी तर ५ कोटी टनांची निर्गत झाली. कोळशाच्या उत्पादनातील वाढत्या घटीच्या प्रश्नाने आतां गंभीर स्वरूप धारण केले असून, एक वेळ निर्गत करणाऱ्या ग्रेट ब्रिटनला कोळशाची आयात करावी लागणार की काय, अशी भीति पडली आहे. कोळशाच्या धंद्याचे राष्ट्रीयकरण केल्याने हा प्रश्न सुटेल, असे मजूर पक्षाचे म्हणणे आहे.

यंत्रे जुनी झाली आहेत

इंग्लंडमधील पुष्कळ कारखान्यांत अजून जुन्या पद्धतीचीं यंत्रे वापरण्यांत येत आहेत. जगाच्या बाजारपेठेत पुनः एकदां स्पर्धा करावयाची असल्यास, त्या देशास आपली यंत्र-सामुग्री बदलणे आवश्यक होईल; तसेच हिंदुस्थानाला त्या देशाकडून उत्पादन-साधने हवीं असलीं तरी तीं वीड-डोन वर्षे तरी मिळणे शक्य होणार नाही असे श्री. ए. डी. श्रॉफ ह्यांनी आपले मत व्यक्त केले आहे.

— त्वरा करा —

ज्या तरुणांना सैन्यांत भरती होणेचें असेल त्यांनी त्वरित येऊन भेटावे अग्न पत्रव्यवहार करावा.

भरती कोणत्याही खात्यांत केली जाईल.

पत्ता:—

तुळजाराम मोदी

मोतीचौक, सातारा.

“ मागोरा ” चा अभिनव व आश्चर्यकारक शोध

ढेकणांच्या उदबत्त्या

(ABC)

BUG COILS (ABC)

प्रत्येक उदबत्ती रात्रभर जळते व तोंपर्यंत ढेकूण आपले ठिकाण सोडून बाहेर येत नाहीत. विशिष्ट घुरामुळे हा चमत्कार होतो. बॉक्समध्ये १२ तांबड्या उदबत्त्या तांबड्या पॅकिंगमध्ये बॉक्स किं. रु. १०८, ट. स. निराळा.

दि मागोरा केमिकल कं. लि.,

हिराबाग, पुणे २

सारस्वत को-ऑपरेटिव्ह बँक लि.

(स्थापना १९१८) ट. नं. ३१६७५

हेड ऑफिस :

सारस्वत बँक बिल्डिंग, गिरगांव, मुं. ४

सब ऑफिस

वाडर

अधिकृत भांडवल	...	रु. ५,००,०००
विक्रीस काढलेले भांडवल	...	रु. ३,००,०००
वसूल झालेले भांडवल	...	रु. २,४३,९८०
रिझर्व्ह व इतर फंड्स	...	रु. १,५३,९६०
टेबी	...	रु. ४८,३५,०००
एकूण खेळते भांडवल	...	रु. ५२,९२,०००

समासदाना जोईंट स्टॉक कंपन्यांच्या शेअरवर सबल-तीच्या दराने कर्ज, ओव्हरड्राफ्ट अग्न कॅशक्रेडिट देण्यांत येते.

व्ही. पी. वॉर्दे, बी. कॉम्प., चेअरमन.

एस. व्ही. संझगिरी, बी. कॉम्प., सेक्रेटरी.

स्फुट विचार

मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूट

सहकारी संघटनेच्या केंद्रस्थानी असलेल्या इन्स्टिट्यूटसारख्या प्रातिनिधिक प्रांतिक संस्थांस स्वायत्ततेचे स्थान मिळून त्यांचे हातीं सबंद सहकारी चळवळींचे नेतृत्व येईल अशी व्यवस्था युद्धोत्तर योजनेत समाविष्ट केली जाण्याची आवश्यकता आजच्या अंकांतील अग्रलेखांत आम्ही प्रतिपादली आहे आणि सहकार नियोजन समितीने त्यासंबंधांत योग्य सूचना कराव्या असे त्यांत म्हटले आहे. मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटच्या त्रैमासिकाच्या ताज्या अंकांत त्याच विषयावर प्रो. काळे ह्यांनी एक लेख लिहिला आहे आणि त्यांत युद्धोत्तर पुनर्रचनेच्या संघीचा पूर्ण फायदा घेऊन सरकारने इन्स्टिट्यूटला स्वयंपूर्ण व स्वयंशासित बनवण्याची योजना हातीं घ्यावी असे सुचवले आहे. कांहीं वर्षांमागे ह्या दिशेने इन्स्टिट्यूटची प्रगति चालली होती आणि तिला प्रांतिक सरकारचे हार्दिक सहाय्य होते. पण ह्या सरकारी घोरणांत बदल होऊन इन्स्टिट्यूटचे कर्तव्यक्षेत्र मर्यादित करण्यांत आले, त्यास देण्यांत येणारी ग्रँट कमी केली गेली आणि सहकारी संघटनांत सरकारच्या नियंत्रणाचे प्राबल्य झाले. ह्या रीतीने आपल्या पूर्ण जबाबदारीच्या व स्वातंत्र्याच्या ध्येयाकडे जाण्याऐवजी सहकारी चळवळ मागे हाटली आहे. सरकार तिला द्रव्यसहाय्य देते म्हणून सहकारी संघटनेवर त्याचे नियंत्रण असले पाहिजे ही विचारसरणी तत्त्वतः व व्यवहारदृष्ट्या कशी भ्रमपूर्ण आहे हे प्रो. काळे ह्यांनी विशद करून सांगितले आहे. प्रांतिक इन्स्टिट्यूटच्या कार्यकारी मंडळाच्या वतीनेही सहकार नियोजन समितीकडे वरील भूमिकेवर आधारलेले एक निवेदन गेले आहे आणि त्यांत इन्स्टिट्यूटची घटना व कार्यक्षेत्र ह्यांमध्ये कसा फेरबदल करणे आवश्यक आणि शक्य आहे हे दर्शवले आहे. ह्या सूचनांचा योग्य परामर्श नियोजन समितीकडून घेतला जाईल अशी आम्हांस आशा आहे.

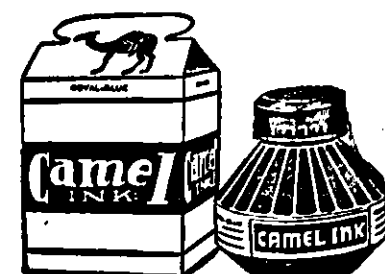
उच्च सहकारी शिक्षणाची पुण्यांत सोय

सहकारी तत्त्व, संघटन आणि व्यवहार ह्यांचे उच्च प्रतीचे शिक्षण देणारी आणि ते शिक्षण यशस्वी रीतीने देणारांस अधिकृत प्रशस्तीपत्रे देणारी संस्था पुण्यासारख्या केंद्रांत पद्धतशीरपणाने चालवली जाणे अगत्याचे आहे. महाराष्ट्रांत, ह्या प्रांताच्या इतर विभागांप्रमाणे, सहकारी संस्थांची वाढ होत आहे आणि युद्धोत्तर काळांत हा विस्तार मोठ्या प्रमाणावर व्हावयाचा आहे. ह्या दृष्टीने सहकाराचे सर्वांगीण आणि उच्च दर्जाचे शिक्षण देण्याची व्यवस्था झाली पाहिजे. असे झाले असता होतकरू सहकारी कार्यकर्ते आणि सहकारी संस्थांत निरनिराळी कामे करणारे व करू शकणारे ह्यांची शिक्षणाची सोय होईल. सहकारी संघटनेची व कार्याची कित्येक वैशिष्ट्ये आहेत ती पूर्णपणे अवगत असणारे लोकच सहकारी संस्थांत कार्यक्षमपणाने व्यवस्थायक, हिशेबनीस, तपासनी इत्यादि जबाबदार अधिकाऱ्यांची कामे करू शकतील. अशा प्रकारची लायकी स्वतःमध्ये उत्पन्न करू शकणाऱ्यांसाठी प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटने खास शाळा चालवण्याचे ठरवले आहे आणि मुंबई शहरापुरती ह्या बाबतीतली व्यवस्था त्याने हातीं घेतली आहे. पुणे हे शिक्षणाचे व सहकाराचे

मोठे व वाढते केंद्र आहे आणि येथेही अशी स्वतंत्र शाळा निघाली पाहिजे. सुदैवाने येथे बृहन्महाराष्ट्र कॉलेज ऑफ कॉमर्स स्थापन झाले आहे. त्याचे सहाय्य शाळेत मिळेल. शिक्षणारांच्या सोयीसाठी दररोज संध्याकाळी एक तास शिक्षण दिले जाईल. ठराविक फी देऊन सुमारे तीस शिक्षणेच्छु शाळेत दाखल होतील तर हा उपक्रम पुण्यास करता येईल. यशस्वी शिक्षितांस इन्स्टिट्यूटचा डिप्लोमा देण्यांत यावयाचा आहे आणि त्याचा व्यावहारिक उपयोग होण्यासारखा आहे हे लक्षांत ठेवले पाहिजे. नियोजित शाळेमध्ये प्राध्यापक आणि व्यवहारज्ञ ह्यांची अध्यापनाचे कामे योजना केली जाईल आणि तीमध्ये सहकारी संस्थांत आज कामे करणारे आणि पुढे करू पहाणारे ह्यांस दाखल होता येईल. अपेक्षेप्रमाणे शाळेत येऊ शकणाऱ्यांची मोठी संख्या होईल तर ती पुढील महिन्याच्या दुसऱ्या आठवड्यांत चालू करण्याचा इन्स्टिट्यूटचा विचार आहे. ह्या संबंधांतली अधिक माहिती संपादक, "अर्थ" ह्यांचेकडून मिळू शकेल.

नागरिकांस जिनसांचा पुरवठा वाढणार

ज्या हिंदी कारखान्यांचे बहुतेक सर्व उत्पादन गेली कांहीं वर्षे लष्करी खातेच खरेदी करीत असे, अशांचे कांहीं उत्पादन नागरिकांच्या गरजा भागविण्यास उपलब्ध होण्यास प्रारंभ झाला आहे. येत्या सहा महिन्यांत ह्या संघांत प्रगति झालेली आढळेल, अशी अपेक्षा आहे. हिंदी रेशमाच्या धंद्याचे सर्व उत्पादन पॅरेशूटसाठी वापरण्यांत येत असे; आतां नागरी मागणी पुरी पाडण्यासाठी त्यास मोकळीक देण्यांत आलेली आहे. लोकरी मालाचे उत्पादन १९३९ चे मानाने आतां चौपट होत आहे. त्याच्या २५% म्हणजे १९३९ मधील उत्पादनाइतके उत्पादन नागरिकांस मिळू शकेल. लष्करी खात्याने कापडाच्या आपल्या कांहीं ओढिरी कमी केल्या असल्याकारणाने चालू सहामाहीत २,७०० जास्त गाठी उपलब्ध होतील. त्या संयुक्त प्रांत, बंगाल आणि सिंध ह्या प्रांतांस देण्यांत येतील. सिमेंट आणि पोलाद यांचाहि पुरवठा वाढावा ह्या दृष्टीने प्रयत्न चालू आहे. हिंदी कारखान्यांच्या पुरवठ्यांत आयात मालाची भर पडणार आहे. ह्या सर्वांचा परिणाम बाजारांत अधिक माल येऊ लागण्यांत होणार आहे. प्रत्यक्ष नवीन पुरवठा येण्याची वाट न पाहतां, व्यापारी लोक आपले दडवून ठेवलेले साठे संपुष्टांत आणण्याच्या खटपटींत आहेत. काळ्या बाजारांतल नफ्याचे प्रमाण उतरत चालले आहे, असे दिसते. जीवनोपयोगी वस्तूवरील नियंत्रण आणवी कांहीं काळ चालू राहणें योग्यच आहे, तथापि हाताशी पैसे असूनहि कांहीं माल मिळत नाही अशी परिस्थिती ह्यापुढे फार दिवस टिकणार नाही अशी चिन्हे आहेत.

फौटनपेनकरतां
कॅमल इंक
सर्व
पसंत करतात.
वांडेकर आणि
कंपनी, मुंबई १८

जागतिक सहकार समालोचन

आंतर राष्ट्रीय मजूर संघाच्या (इंटरनेशनल लेबर ऑफिस) विद्यमाने प्रसिद्ध होणाऱ्या सहकारी माहितीपत्रकांत जगांतील निरनिराळ्या देशांत चाललेल्या सहकारी क्षेत्रांतील घडामोडींची ताजी माहिती दिलेली असते. तीपैकी काहीं बाबींविषयांचा त्रोटक वृत्तांत खाली दिला आहे, तो बोधप्रद होईल:-

पश्चिम ऑस्ट्रेलिया:-साणीच्या विभागांत काहीं सहकारी स्टोअर्स आहेत ते वगळल्यास पश्चिम ऑस्ट्रेलियामधील सहकारी संघटन शेतीविषयक आहे असे म्हणण्यास हरकत नाही. तेथे १९०६ मध्ये उत्पादक संघ स्थापन झाला आणि स्वतःच्या सभासदांचा माल विकणे आणि त्यांस स्वतः, यंत्रे वगैरे सामुग्री पुरवणे हे उद्देश त्याने निश्चित केले. त्याचे रूपांतर १९१४ मध्ये वेस्ट्रेलियन फार्मर्स ह्या सहकारी संस्थेमध्ये झाले, आणि ती पश्चिम ऑस्ट्रेलियाची मध्यवर्ती संस्था बनली आहे. तिच्याच पुरस्काराने १९२४ साली सहकारी संस्थेचे फेडरेशन स्थापन झाले आणि शिक्षणप्रचार, हितसंरक्षण इत्यादि सर्वांच्या उपयोगाची कामे त्याचेकडे सोपवण्यांत आली.

* *

बेल्जम:-हा देश जर्मनांनी व्यापल्या कारणाने तेथील सहकारी संस्थांची पीछेहाट होणे स्वाभाविक होतें. १९४३ साली बेल्जममध्ये ४० मालविकीच्या सोसायट्या जनरल को-ऑपरेटिव्ह सोसायटी ह्या त्यांच्या मध्यवर्ती संस्थेशी संलग्न झाल्या होत्या. त्यांच्या सभासदांची एकूण संख्या तीन लक्षांचेवर होती. तिला जोडलेल्या कामकऱ्यांच्या एकवीस उत्पादन संस्थाहि अस्तित्वांत होत्या. विक्रीचे व इतर संस्थांचे जाळे सर्व बेल्जमभर पसरलेले आहे आणि त्यांचा लक्षावधि कुटुंबांशी आर्थिक संबंध येत आहे.

कॅनडा—कर्जाची देवघेव करणाऱ्या (क्रेडिट युनिअन्स) सोसायट्यांनी सभासदांस आजारांत औषधपाणी व शुश्रूषा ह्यांची मदत देण्याचे उद्देशाने एक नवीन संस्था स्थापन केली आहे. ऑंटारियो प्रांतातील क्रेडिट युनिअन्सनी प्रत्येकी २५ सभासद ह्या नूतन संस्थेस मिळवून दिल्यास त्यांस तिच्या कार्याचा फायदा घेतां घेतो. सभासदांनी अपेक्षित वैद्यकीय मदतीसाठी जादा वर्गणी दिली पाहिजे हे उघड आहे, पण त्यांची ही सोय सहकारी पद्धतीने क्रेडिट युनिअन्सचे मार्फत होते हे येथे विशेष आहे.

* *

सिलोन—युद्ध परिस्थितीमुळे महागाई माजली आणि तिला आळा घालण्यासाठी सरकारने किंमतीचे नियंत्रण आरंभिले. पण ह्या योगाने फाळ्या बाजारास ऊत आला आणि जरूरीच्या वस्तू दुर्मिळ झाल्या. धावर उपाय म्हणून सहकारी विक्रीची दुकाने काढण्याचे १९४२ सालच्या अखेर ठरले आणि १९४३ च्या मध्यास कोलंबो शहरांत ह्यासंबंधांतला उपक्रम चालू करण्यांत आला. शहराचे १८५ विभाग करण्यांत आले आणि त्या प्रत्येकांत एक सहकारी मालविकीची सोसायटी स्थापन केली गेली. कोलंबो शहरांतले तीन-साडेतीन लाख लोक आपली रॅशनस ह्या निरनिराळ्या सहकारी दुकानांतून घेत आहेत आणि स्टोअर सोसायट्यांचे एकूण ६० हजार सभासद आहेत. संबंद सिलोन-

मध्ये एकंदर ४ ते ५ हजार भिन्न भिन्न प्रकारच्या सहकारी सोसायट्या असून त्यांच्या सभासदांची संख्या ६ लक्ष आहे.

* *

ग्रेट ब्रिटन—प्रचारात्मक आणि शैक्षणिक स्वरूपाचे चित्रपट तयार करण्याच्या हेतूने ग्रेट ब्रिटनमध्ये एक सहकारी संघ अनुभवी निरमात्यांनी व छायाचित्रकारांनी स्थापला आहे. वेकारी, विजेचे उत्पादन, स्थानिक स्वराज्य, कारखान्यांतील रात्रोचे काम, इत्यादि विषयांवर ह्या लोकांनी पूर्वीच चित्रपट तयार केले होते. सामान्य जनतेस बोधकारक होतील असेच चित्रपट बनवणे हे संघाचे ध्येय आहे. त्याचे चिटणीस उद्गारले आहेत : “आपण सर्व लोकशाहीची भाषा बोलत आहो; सहकारी संघ काढून आम्ही स्वतः पुरती लोकशाही चालू करित आहो.”

मुंबई शेतकऱ्यांचा कर्जनिवारण कायदा

इंदापूर तालुक्यास सदरहू कायदा लागू होऊन ता. १/५/४५ पासून डेटअडजेस्टमेंट बोर्ड आले आहे; सदरहू कायद्याची माहिती देणेकरिता तालुक्यांतील सर्व को. सोसायट्यांचे सेक्रेटरींचा क्लास इंदापूर तालुका पूर्वभाग को. सुपरवायझिंग युनियन लि. तर्फे ता. ५/६/४५ ते १२/६/४५ पर्यंत घेणेत आला. एकंदर ३० सोसायट्यांचे सेक्रेटरींनी क्लासचा फायदा घेतला. क्लासचे उद्घाटन युनियन डायरेक्टर मे. के. डी. व्यवहारे साहेब यांचे हस्ते होऊन मे. सीनियर इन्स्पेक्टर साहेब पुणे सेंट्रल को. बँक शाखा बारा-मती (मे. व्ही. सी. भानुसाहेब) व मे. डेटअडजेस्टमेंट बोर्ड इंदापूर (मे. पाटणेसो) यांची व्याख्याने झाली. सहरहू वकऱ्यांनी अनुक्रमे सहकारी चळवळींतील सेक्रेटरींचा दर्जा व सदर कायद्याचा सहकारी कायद्यावर होणारा परिणाम आणि शेतकऱ्यांस कायदा समजावून सांगण्याची आवश्यकता यांची उपयुक्तता पटवून दिली. क्लासला कायदा सांगणेकरिता सात्याकडून असि. डि. को. ऑफिसर व सब. ऑडिटर यांची नेमणूक झालेली होती. सदर क्लासची देखरेख व सर्व व्यवस्था युनियन सुपरवायझर श्री. ए. डी. पाटील व पुणे सेंट्रल को. बँकेचे एजंट श्री. डी. ए. कुलकर्णी शाखा इंदापूर यांनी पाहिली.

कर्ज निवारण कायद्याचा प्रचार

मे. डि. को. ऑफिसर अहमदनगर मि. चौधरी यांनी नेवासा तालुक्यांत व कुकोण, मिरा व घडाळा मिशन येथे सभा भरवून शेतकऱ्यांना कर्ज निवारण कायद्यासंबंधी उपयुक्त माहिती दिली, त्यांच्या शंकांचे निरसन केले व त्यांना नेवासा येथील बोर्डाकडे मुदतीत अर्ज करण्याची विनंती केली. त्याचप्रमाणे शेवगांव तालुक्यांत एरंडगांव, बोंघेगांव व वडुले येथेहि अशाच प्रकारच्या शेतकऱ्यांच्या सभा भरविण्यांत आल्या.

संयुक्त प्रांतांतील सहकारी बँकांचे व्याजाचे दर

संयुक्त प्रांताच्या प्रांतिक सहकारी बँकेने रिझर्व्ह बँकेशी बोलणी करून, आपल्या प्रांतातील जिल्हा बँकांना शेतकऱ्यांस कर्जे देण्यासाठी १३% दराने तिचेकडून रकमा मिळविण्यांत यश संपादन केले आहे. शेतकऱ्यांना व्याजाचा दर ७.३% पेक्षा अधिक पडू नये, ह्या दृष्टीने बँकांनी पतपेढ्यांस वेताने व्याज आकारावे, असाहि प्रांतिक बँकेचा प्रयत्न आहे. सध्याचा दर १२.३% आहे. रिझर्व्ह बँकेकडून १३% दराने पैसे मिळाल्यावर, व्याजाचा दर आणखी उतरविणे शक्य होईल. जिल्हा सहकारी बँकांनी चालू व सेव्हिगज ठेवीहि स्वीकाराव्यात व ठेवीदारांस यावयाचा दर कमी करावा, असाहि प्रयत्न चालू आहे.

मुंबई शेअर बाजार
(वि. म. लिमये आणि मं. मुंबई यांजकडून)

व्याज-वजा (xd)
बँक ऑफ इंडिया २८-७-४५
इंदूर माळवा २७-८-४५

१९४४ मधील चढउतार	दिलेले व्याज † संश्लिष्ट ५ अंशिम	व्याज केव्हा मिळते	कंपनीचे नाव	मूल र.	मंगळवार दि. १७/७/४५	बुधवार १८/७/४५	गुरुवार १९/७/४५	शुक्रवार २०/७/४५	सोमवार २३/७/४५
२३१५; १९१६	१२९-८-९	ऑगस्ट	टाटा डिफंड्स	३०	२२५७-८	२२५८-१२	२२५२-८	२२७५-०	२२७०-०
४३५; ३६९	२३-०-०	ऑगस्ट	टाटा आर्जिनरी	७५	४२२-८	४२२-०	४२१-०	४२४-८	४२३-०
२२०१; १६९५	५०-०-०५	मार्च-सप्टें.	बॉम्बे डार्हिंग	२५०	१९३६-४	१९३७-८	१९४२-८	१९५३-१२	१९५८-१२
७६५; ५३३	१६-०-०५	मार्च-सप्टें.	कोहिनूर	१००	६१४-०	६१६-०	६१४-०	६१९-८	६१५-८
६५३; ४७५	२२-०-०	मे	स्वदेशी	१००	५३७-८	५४१-०	५४१-८	५४५-०	५४४-८
४९८; ३६१	६-०-०†	नोव्हें.-एप्रिल	मागपुर	१००	३८४-०	३८६-०	३८४-०	३८९-०	३८८-०
३७७; २६५	१५-०-०	एप्रिल	फिनले	१००	२९६-८	२९६-०	२९६-०	२९८-०	२९८-०
३९४; २८२	९-०-०५	ऑक्टो.-एप्रिल	गोकाक	१००	३०९-०	३०९-०	३०९-०	३११-८	३०९-०
३०५; २१८	१२-०-०५	जाने.-जुलै	सिंथलेक्स	५०	२८५-८	२८९-०	२९५-८	२९७-८	२९६-८
५-१०-६; ३-६	०-४-०	मार्च	अपोलो	२	४-०-६	४-०-९	४-०-६	४-१-६	४-४-६
२१-१४; १३-४-६	०-१५-०	मे	इंडि. यु. ऑर्डि.	१०	१४-४-६	१४-५-०	१४-४-०	१४-१२-६	१४-११-०
४-९; २-७	०-३-०	मे	” डिफंड्स	१	२-१५-०	२-१५-३	२-१५-०	३-०-६	३-१-३
१२७०; ६३०	३५-०-०	ऑगस्ट	इंदूर माळवा	१००	७०३-१२	६९७-८	७१५-०	७३७-८	७३३-१२
२५४; २१६	७-०-०	जानेवारी	असो. सीमेंट	१००	२१२-०	२१२-८	२१०-१२	२१२-०	२१२-०
२५९; २१९	९-०-०	जानेवारी	येलापूर सुगर	५०	२२२-८	२२२-८	२२१-०	२२४-८	२२४-०
५७५; ३७६	७-८-०	डिसेंबर	बॉम्बे बर्मा	१२५	५२५-०	५२२-८	५२३-१२	५२५-०	५२७-८
३८; २९-२	१-४-०	जानेवारी	शिंदिया स्टीम ३ ३/४ रोले	१००	३७-११	३७-४	३७-१३	३८-१	३७-१५
					१०२-१३	१०२-११	१०२-११	१०२-१०	१०२-९

सोमवार दि. २३-७-४५ चे भाव

३% गव्हर्नमेंट लोन्स

१९४६	१०२-९-०
१९५१-५४	१०१-९-०
१९५७	१००-९-०
१९६३-६५	९९-४-०
१९६६-६८	९९-८-०

बँका

बरोडा *	१४८-०-०
सेंट्रल	८७-४-०
इंडिया	१९६-८-०
इंपी.	{ २१८५-०-०
	{ ५४८-१२-०
रिझर्व्ह	१४२-४-०
यनियन	९-६-०

वीज कंपन्या

आंध्रा व्हॅली	१८००-०-०
बॉम्बे ट्रॅम	१४७-०-०
टाटा हायड्रो	२०३-०-०
टाटा पॉवर	१८९०-०-०

संकीर्ण

अलकॉक	४२८-१२
बीबि स्टीम	६३३-१२
न्यू इंडिया	८४-४
शिवराजपुर	५६-०
टाटा केमिकल	२०-०
टाटा ऑईल	७७-४
'बिमको'	३१५-०

* व्याज रु. २-८-० † १८-८-४५

पन्ना

'पन्ना' चें कथानक औत्सुक्यपूर्ण तर दिग्दर्शन रंगत निर्माण करणारें, नायिकेची भूमिका प्रेक्षकांना प्रथम दर्शनांच चटक लावून असेरपर्यंत झुलवीत ठेवणारी यामुळें गर्दीचें प्रमाण आठवड्यांच्या पटीने वाढत राहिलें आहे. व्यवस्थित करमणूक करण्याचा गूण या चित्रपटांत पुरेपूर असल्याने पुनः पुनः पहाण्याएवढी अवीट गोडी प्रेक्षकांत आपोआप निर्माण झाली आहे.

हण्डाभर दुधांत लहानसाच एकच मिठाचा खडा पडला

तरी तें दूध जमें नासतें-कुचकामी ठरतें त्याचप्रमाणें संबंध
कुटुंब्याच्या सुखाल त्या कुटुंब्यातील एखादी व्यक्ति
कशी विष कालवू शकतें तें 'आयना'
पाहून शिका।

डी. आर. डी. चित्र

“आयना”

(म्हणजे आरसा)

अर्थात

‘सासू’

दिग्दर्शक:-युसफ | 'हंमि डायमंड' प्रकाशन

रोज दोन्ही बोलपट मासांदांत तीन वेळा-२, ७, १० वाजतां

भूमिका:-कौसल्या, याकूब, राजकुमारी, हुस्नबानू, गोप,

मिर्झा मुशरफ, लीला, सुलाचना, त्रिलोक

—पुण्यातील—

डेक्कन व न्यू अपोलोमध्ये

लाखो तरुणींचा प्यारा-तरुणींचा प्यारा-
अशोककुमारची
-पहिली ऐतिहासिक भूमिका-
पहाण्यासाठी पुणेकर प्रेक्षक रोज हजारांनीं

मेहबूबचें
चित्र-रत्न

‘हु

संगीत :
गुलाम हैदर

‘हु. मा. युं’

युं’

अभिनय
संगीत :

कला :
पठनीटक

{ 'डायमंड-सिलेक्ट' } वर { रिझर्वेशन : रोज
प्रकाशन } तुटून पडतात। { सकाळी १० ते ११॥ }

अशोककुमार, नर्गीस, चंद्रमोहन, वीणा, शहानवाझ,

तिसरा ३ रा सातवडा !

पुणे, परेमाऊंट रोज :
३१, ६॥ व १०

मुंबई इलाख्यातील सहकारी चळवळीच्या केंद्रस्थानीः
असलेली

शेतकऱ्यांची प्रांतिक बँक

म्हणजेच

बॉम्बे प्रॉव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह बँक, लि.
(सहकारी कायद्यान्वये नोंदलेली)

स्थापना १९११.

मुख्य कचेरी-सर विठ्ठलदास ठाकरसी मेमोरिअल बिल्डिंग,
९, बँक हाउस लेन, कोट मुंबई.

टेलिफोन नं. २५४६१

तारेचा पत्ता 'फार्मर बँक'

अधिकृत भांडवल :: रु. २५,००,०००

काढलेलें भांडवल :: रु. २२,००,०००

भरलेलें भांडवल :: रु. १९,८९,५००

खेळतें भांडवल रु. ५,००,००,००० वर

.....शाखा व उपशाखा.....

१ सातारा (जि. सातारा)	२४ लासलगांव (जि. नाशिक)
२ कच्छाड "	२५ मालेगांव "
३ किलोस्करवाडी "	२६ नांदगांव "
४ कोरगांव "	२७ घोटी "
५ इस्लामपूर "	२८ सराणा "
६ शिराळें "	२९ येवले "
७ तासगांव "	३० मनमाड "
८ वाई "	३१ धुळे (जि. पश्चिम सानदेश)
९ लोणंद "	३२ दोंडाईचे "
१० मिवंडी (जि. ठाणे)	३३ नंडुरवार "
११ कल्याण "	३४ साकी "
१२ पालघर "	३५ शहादे "
१३ अकलूज (जि. सोलापूर)	३६ शिरपूर "
१४ अहमदनगर (,, अहमदनगर)	३७ शिंदखेडे "
१५ बेलापूर रोड "	३८ तळोदे "
१६ कोपरगांव "	३९ नरदाणा "
१७ पाथर्डी "	४० दोहद (जि. मडोच व पंचमहाल)
१८ राहुरी "	४१ गोध्रा "
१९ शेवगांव "	४२ झालोद "
२० बीबीरी "	४३ पनवेल (जि. कुलाबा)
२१ बेलापूर (गाव) "	४४ नडियाद (जि. सेटा)
२२ विरमगांव (जि. अहमदाबाद)	४५ आनंद "
२३ नाशिक (जि. नाशिक)	४६ बोरसाड "

या बँकेत मुदतीच्या, चालू व सेविंग बँक ठेवी
स्वीकारल्या जातात आणि इलाख्यातील बहुतेक सर्व
प्रमुख ठिकाणी हुंडीचा व्यवहार केला जातो.

या बँकेत येणारा पैसा, शेतकरी व इतर अल्प उत्प-
न्नाचे लोक, यांच्या प्रत्यक्षपणे उपयोगी पडतो.

पूर्ण माहितीकरिता हेड ऑफिस अगर शाखा-
कचेऱ्यांस लिहा.

व्ही. एल. मेहता,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.